

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.ю.н. Ангел Калайджиев
Софийски университет „Свети Климент Охридски“
научна специалност Гражданско и семейно право/Търговско право

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 1754/15.07.2021 г. на заместник-ректора по НИД на УНСС

Автор на дисертационния труд: Елислав Венциславов Атанасов

Тема на дисертационния труд: “Регулиране на стопанската дейност на робите и отговорността на техните господари в древен Рим (Съпоставка на отговорността при action quod iussu и action de peculio)”

1. Информация за дисертанта

Дисертантът се е обучавал по докторска програма към катедра „Частноправни науки“ при УНСС. Зачислен е за редовна докторантура на обучение, финансирано от държавата по научна специалност Римско частно право, професионално направление 3.6 Право, към катедра „Частноправни науки“, със Заповед № 554/16.03.2017 г. на ректора на УНСС. Отчислен е с право на защита със Заповед № 1733/15.07.2021 г. на ректора на УНСС.

Докторантът е роден на 31 октомври 1991 г. Завършил е юридическия факултет на Софийския университет „Свети Климент Охридски“ през 2015 г.

През 2016 г. дисертантът е вписан като адвокат.

Научните интереси на докторанта са в областта на римското право.

Сериозните му научни интереси са изразени в следните публикувани от него две научни статии и един научен доклад по темата на дисертацията: “Пекулиумът като средство за ограничаване на отговорността на господаря в Древен Рим. Съпоставка с дружеството с ограничена отговорност.” Предизвикай правото! <https://www.challengingthelaw.com/targovsko-pravo/peculium-sapostavka-ood/>; “Правни инструменти за осъществяване на стопанска дейност на робите в Древния Рим.” Сборник с доклади от научна конференция „100 години УНСС – 100 години право в УНСС“. Том I – История, теория и развитие на правото. Актуални проблеми на частното и международното право, 347–63; “Peculium Creation. Some Considerations Regarding Concessio Peculii and the Master’s Will.” Бизнес и Право. Aurea Iuris Romani, кн. 2/2020 г. (под печат).

Докторантът е участвал в конференции и семинари по римско частно право с научни доклади: “The marking as a mean to protect the creditor” (XII International seminar “Diritto romano ed Attualita”, 03/10/2016 – 05/11/2016 – Братислава, Словакия.); „Ancient roman assemblies and their role as a transmission between the Will of Gods and Romans” (XIII International seminar “Diritto romano ed Attualita”, 28/04/2017 – 03/05/2017); “Ius sacrum and ius sacrorum. Some disputes regarding the pontifical law” (Кръгла маса на тема „Impostazioni sistematiche e soluzioni casistiche ner diritto romano nella tradizione romanistica”, 15/06/2017 – 15/06/2017 - Варна).

Владее английски, немски, италиански и руски език.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Предмет на изследване на дисертационния труд е отговорността на господаря за действията на неговите роби, която обхваща ограничената му отговорност по *actio de peculio* и неограничената му отговорност по *actio quod iussu*.

Дисертационния труд се състои от 325 стандартни машинописни страници, които включват съдържание, увод, четири глави, заключение, две приложения и библиография. Всяка глава е съставена от параграфи, които включват точки и подточки. Систематиката на работата е съобразена със спецификата на изследваното правно явление. Отделните глави са добре балансирани и логически свързани. Те съдържат последователно и задълбочено излагане на всички основни въпроси, които предмета на изследването поставя. Уводът представя предмета, актуалността, целите и задачите на труда и използваните от автора методи на научно изследване. В глава първа („История на робството. Демография. Икономика“) се разглежда робството като социален феномен, стопанската дейност на робите и робската демография, на чиято основа се анализира отговорността на господарите. Втората глава от труда („Понятието „добавъчни акции“ и анализ на терминологичната употреба“) е посветена на *actiones adiecticiae qualitatis*, като е извършен анализ на системното място на тези акции с оглед на правните източници и е проследена тяхната употреба и тази на свързаните с тях ключови думи в Дигестите на Юстиниан. В глава трета („Пекулиум“) се анализира понятието за пекулиум с оглед отговорността на господаря по *actio de peculio* и *actio quod iussu*. Четвърта глава („*Iussum*“) има предмет на изследване явлението *iussum* – неговата етимология, правна същност, широк и тесен смисъл, предпоставки и съдържание. В заключението се съпоставя ограничената и неограничената отговорност на господаря и се разглежда връзката между *actio de peculio* и *actio quod iussu*.

В труда са направени 428 бележки под линия, а библиографията съдържа 307 заглавия на български, италиански, немски, френски и руски език, като отделно е използван изворов материал на латински и гръцки език. Задълбочено, но критично са обсъдени теоретичните виждания в тази област. Научният апарат е богат, а цитирането е точно и добросъвестно. Следва да се отбележи и коректното отношение на дисертанта при излагането на собствените и чуждите аргументи. Към дисертационния труд са представени приложения - таблица с данните от извършения анализ на употребата на ключови думи, свързани с изследваните акции и текстове от Сулпициевите архиви.

Актуалният характер на избраната от автора тема на дисертационния труд е безспорен. Той се предпоставя както от необходимостта за задълбочено изследване на въпросите, предмет на дисертационния труд, така и от връзката между съвременните понятия за представителство и ограничена отговорност и римските институти, уреждащи отговорността на господаря, и възможността за по-задълбочено разбиране на съвременната уредба и евентуалното ѝ усъвършенстване.

Положителна оценка заслужава както поставената от дисертанта цел на изследването - анализ на ограничената и неограничената отговорност на господаря за дейността на неговите роби, така и формулираните за постигането на тази цел задачи: изясняване на ролята на правната уредба на робството за интегрирането на робите в обществото; разкриване на системното място на разглежданите акции в системата на римското право; анализиране на правната същност на пекулиума; разглеждане на възможностите за сключване на сделки на задължаване и разпореждане от робите; анализ на възможностите на робите да поемат естествени задължения (*naturalis obligatio*); разкриване на правната същност на *iussum* и разграничаването му сходни понятия; обосноваване на приликите и разликите между ограничената отговорност и неограничената на господаря.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Трудът разкрива задълбочени познания на автора по проблема като извори и теория. Той се характеризира с висока езикова култура и ясен и точен стил на изразяване. Работата заслужава висока оценка, тъй като тя разкрива богатата правна култура и уменията на автора да подложи на задълбочен критичен и аргументиран анализ на застъпваните в правната литература становища.

Основен научен резултат на дисертационния труд е успешното постигане от дисертанта на целта на изследването – в работата се съдържа сериозен научен анализ на институтите *actio de peculio et de in rem verso* и *actio quod iussu*, който се основава на задълбочен отговор на поставените задачи. Дисертантът аргументирано е изяснил мястото на разглежданите акции в системата на римското право. Анализирал е правната същност на *peculium*. Обосновани са изводите на дисертанта за същността на отговорността по *actio quod iussu*. Успешно са изведени приликите и разликите между *actio de peculio* и *actio quod iussu*, както и е обоснован обезпечителният характер на юсум.

В дисертационния труд авторът е съчетал умело различни методи на научно изследване, което е несъмнено негово достойнство.

Тъй като работата се базира на изследването на исторически извори, авторът извършва етимологичен анализ на използваната терминология (преди всичко лексеми на термините *peculium* и *iussum*). В труда е направен и честотен анализ на анализирания термини във всичките 50 книги от Дигестите, на чиято основа извършва подбора на изследваните текстове и открива взаимовръзките между тях. Проучването на източниците е извършено хронологично, а при тълкуването на отделните текстове се дават разяснения относно съответния период и автор.

Успешно са приложени от дисертанта и методите на правната и формалната логика.

С оглед изясняване уредбата на отговорността на господаря за дейността на неговите роби като допълнителен метод е използван историко-икономическият метод.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Дисертационният труд е първото цялостно изследване в българската романистична литература, което изследва и съпоставя ограничената отговорност на господаря в рамките на *пекулиума* и неограничената му отговорност на основание на даден *iussum*.

Несъмнен приносен характер има виждането на автора за разглеждането на ограничената и неограничената отговорност на господаря като единно явление с оглед на тяхното основание и същност.

Друг безспорен принос на дисертацията е обосноваването въз основа на интерпретацията и анализа на голям брой исторически текстове на научни понятия за *пекулиум* и *iussum*, които разкриват тяхната обща характеристика и правна същност в светлината на римскоправните източници.

Принос на докторанта е анализът на систематичното място на отговорността на господаря сред останалите акции от групата на *actiones adiecticiae qualitatis*.

Научни приноси се съдържат в анализа на *пекулиума* като основен правен инструмент за развиване на стопанската дейност на робите, който дава възможност на римските граждани да ограничават отговорността си до стойността на включеното в *пекулиума* имущество. Приносни моменти разкрива анализът на *пекулиума* като квазипатримониум на роба, чрез който той може да осъществява стопанска дейност. Следва да се подкрепи разбирането на дисертанта за механизма на създаване на *пекулиума* чрез влагане на имущество от господаря или трети лица, както и извода му за

възможността за оттеглянето му от господаря по всяко време. Приноси се съдържат и в анализа на съдържанието на пекулиума, както и изводът на дисертанта за възможността за отделяне на част от това имущество след освобождаване на роб или еманципация.

Приносен характер има анализът на дисертанта за двояк характер на *iussum* - докато робът или подвластният е под *patria potestas* и след освобождаването. Следва да се сподели обосноваването в дисертацията извод, че отговорността по *actio quod iussu* е отговорност за друго лице, което е в семейството и която заема междинно място между личната отговорност и отговорността за чужд дълг на трето лице. Приносни моменти се съдържат и в аргументираното обяснение на обезпечителния характер на *iussum*. Приносен характер има и анализът на *iussum* като гъвкав инструмент, чрез който господарят може да постига различни цели – от една страна, да гарантира сделката на роба с цялото си имущество, а от друга страна, да ангажира отговорността на роба за негова сделка като използва пекулиума като обезпечение.

Безспорни научни приноси съдържа задълбоченият анализ на приликите между *actio de peculio* и *actio quod iussu* (акциите са уредени в *edictum triplex* и се отнасят само до сделки на подвластни и роби с имущество от пекулиума; те ангажират отговорността на господаря в качеството му на титуляр на всички семейни права и задължения; и при двете акции господарят не отговаря за естествените задължения на робите), както и на основните различия между двете акции при ангажирането на отговорността на господаря за дейността на неговите роби (ограничената отговорност на господаря при *actio de peculio* и неограничената отговорност при *actio quod iussu*; различните предпоставки за възникване на отговорността – създаване на пекулиум при *actio de peculio* и изрично волеизявление за възникване на неограничена отговорност при *actio quod iussu*).

Научни приноси се съдържат и в изводите на дисертанта за взаимодействието и съотношението на допълване между акциите - отговорността по *actio quod iussu* е надграждаща отговорност, като съотношението с *actio de peculio* е на поглъщане.

Приносен характер на труда е включеният в него обзор на научната литература по темата на дисертацията и съдържащата се в работата справочна и статистическа информация, която може да подпомогне бъдещи изследвания с оглед отговорността на господаря по *actio exercitoria*, *actio institoria* или *actio tributoria*.

Следва поначало да се подкрепят и част от идеите на дисертанта за усъвършенстване на съвременната уредба на дружеството с ограничена отговорност чрез създаване на правила с оглед обогатяването на съдружниците за сметка на дружеството и проникващата отговорност на съдружниците към кредиторите на дружеството.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Както вече се посочи, дисертантът е представил две научни статии и един научен доклад по темата на дисертацията, които сами по себе си са сериозни и задълбочени научни изследвания, разкриващи научната подготовка на дисертанта.

Статията “Пекулиумът като средство за ограничаване на отговорността на господаря в Древен Рим. Съпоставка с дружеството с ограничена отговорност.” е публикувана в Предизвикай правото! <https://www.challengingthelaw.com/targovsko-pravo/pekulium-sapostavka-ood/>. В нея се разглежда пекулиумът като инструмент, чрез който господарят или *pater familias* е предоставял имущество на роб или подвластен, като е ограничавал отговорността на господаря до размера на предоставеното имущество, и се сравнява с дружеството с ограничена отговорност. Приносни моменти разкрива и анализът на пекулиума и състоянието на фактическо притежание на роба, признато от естественото право, както и в определянето на пекулиума като фактическа, а не правна съвкупност. Научни приноси разкрива и анализът на съдържащите се в пекулиума

активи. Принос на автора е и разглеждането на пасивите като елементи от съдържанието на пекулиума, които могат да бъдат задължения към господаря и към други лица, както и обяснението на привилегированото положение на господаря с оглед на останалите кредитори, с което той е могъл да злоупотребява. Приноси съдържа и анализът на приликите и разликите между ограничената отговорност на господаря и тази на съдружника в дружеството с ограничена отговорност.

Научният доклад “Правни инструменти за осъществяване на стопанска дейност на робите в Древния Рим.” е публикуван в Сборник с доклади от научна конференция „100 години УНСС – 100 години право в УНСС“. Том I – История, теория и развитие на правото. Актуални проблеми на частното и международното право, 347–63. Приносен характер има съдържащият се в доклада анализ на понятието „*actiones adiecticiae qualitatis*”. Принос на автора е разглеждането на възникването и налагането на това понятие в литературата, както и аргументираното критикуване на неговата непрецизност. Ново за нашата литература е изследването на добавъчните акции и тяхното приложение в римското право, на чиято основа са изведени акциите, които изразяват ограничената и неограничената отговорност на господаря – *actio de peculio et de in rem verso* и *action quod iussu*.

Статията “*Peculium Creation. Some Considerations Regarding Concessio Peculii and the Master’s Will.*” ще бъде публикувана в списание Бизнес и Право. Aurea Iuris Romani, кн. 2/2020 г. (в момента е под печат). Тя е посветена на собствения квази патримониум на робите - пекулиума. Приносен характер има анализът на това явление като квази патримониум, който се състои от имущество, предоставено на робите от техните господари или придобито от трети лица. Безспорен научен принос на работата е изясняването на същността на *concessio peculii* и значението на тази концесия за създаване на пекулиума. Нов и приносен характер има изследването на ролята на волята на господаря и *causa peculiaris* за създаването на пекулиума, както и анализът на случаи, при които имущество е вложено в него без изрична воля на господаря. Обоснован е изводът на автора, че в тези случаи връзката между вложеното имущество и пекулиума ще определи дали то ще стане част от него или от патримониума на господаря. Принос на автора е тълкуването на D. 33.8.8.8 Ulp. l. 25 ad Sab., текстът на който дава информация за специална категория *res peculiaris*, тясно свързано с личността на роба, което е основание за извода, че е възможно създаване на пекулиум без волята на господаря чрез придобиване на имущество от трето лице.

6. Оценка на автореферата

Макар да няма уредени нормативни изисквания за структурата и съдържанието на автореферата, той следва да повтаря в общи линии структурата и съдържанието на дисертацията.

Авторефератът на дисертантът Елислав Атанасов изцяло отговаря на тези изисквания. Най-напред в него се представя обща характеристика на дисертационния труд, в която са обяснени необходимостта и актуалността, предмета и методологията на изследването, както и обема и структурата на дисертацията. На следващо място в автореферата е изложено съдържание на дисертационния труд в съответствие с подредбата и номерацията на главите в дисертацията и нейното заключение, в което са посочени основните приносни моменти и предложенията *de lege ferenda*. Авторефератът завършва със списък на публикациите по дисертацията.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Към автора могат да бъдат отправени и някои препоръки с цел усъвършенстване на работата.

От допълнително обмисляне се нуждаят предложенията de lege ferenda и по-специално предложението за създаване на нова линия на чл.113, ал. 2 от Търговския закон. Най-напред систематическото място на разпоредбата не е съобразено с последователността на подреждането на институтите на дружеството в закона. Предложението е неправилно и по същество. Правилата на чл.55-59 от Закона за задълженията и договорите се прилагат изцяло за отношенията съдружник – дружество с ограничена отговорност. Изразът „обогатяване против интересите на дружеството“ е противоречив и с неясно съдържание – разпределението на дивидент също е обогатяване и доколкото дружеството има интерес да задържи парите за себе си, е против неговия интерес. Не е ясно как съдружник ще се обогати с цел увреждане на кредиторите. Съдружникът не може правомерно да се разпорежда с имущество на дружеството в това си качество. Ако целта на автора е да се уреди проникваща отговорност, предложеният текст се нуждае от преработка.

8. Заключение

Според изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и актовете по прилагането му, включително наукометричните таблици за минималните изисквани точки по групи показатели за различните научни степени и академични длъжности и броят точки по показатели в Област 3. Социални, стопански и правни науки (Приложение към чл. 1а, ал. 1 на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ), кандидатите за придобиването на образователната и научната степен „доктор“ в направление 3.6 Право следва да са представили дисертационен труд (50 т.) и печатна продукция, носеща им поне 30 наукометрични точки.

Представените от докторанта Елислав Атанасов публикувани три научни статии по темата на дисертацията, следва да бъдат точкувани, както следва:

Статия	Квалификация според ППЗРАСРБ	Точкуване
1. “Пекулиумът като средство за ограничаване на отговорността на господаря в Древен Рим. Съпоставка с дружеството с ограничена отговорност.”	Статия, публикувана в нереферирано списание с научно рецензиране = Г7	10 т.
2. “Правни инструменти за осъществяване на стопанска дейност на робите в Древния Рим.”	Доклад, публикуван в нереферирано списание с научно рецензиране = Г7	10 т.
3. “Peculium Creation. Some Considerations Regarding Concessio Peculii and the Master’s Will.” -	Статия, публикувана в	10 т.

списание Бизнес и Право. Aurea Iuris Romani, кн. 2/2020 г.	нереферирано списание научно рецензиране Г7	с =
Общо		30 т.

Следователно докторантът изпълнява наукометричните изисквания за получаването на степента „доктор“, дори без да се вземат предвид другите му публикувани статии извън темата на разглежданото дисертационно изследване.

Изложените по-горе препоръки относно дисертационния труд имат второстепенен характер и по никакъв начин не намаляват неговото значение. Трудът отговаря на всички изисквания на чл.6, ал.3 от ЗРАСРБ – той съдържа научни резултати, които представляват оригинален принос в науката, и показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания в областта на гражданското и облигационното право и способности за самостоятелни научни изследвания. Ето защо категорично подкрепям и убедено предлагам на Научното жури да одобри работата на кандидата и да направи предложение до председателя на факултетния съвет при Юридическия факултет на УНСС на Елислав Венциславов Атанасов да бъде дадена образователната и научна степен „доктор“.

София, 28 юли 2021 г.

Ангел Калайджиев: